

na pa je izgubil pridevnik industrijski (industrijskega), ki ga je zaznamoval vse od ustanovitve.

Poleg omenjene razstave je bila vrsta prireditev še v drugih lju-bljanskih razstaviščih, od prodajnega salona Steklarne Rogaška do Narodnega muzeja Slovenije. Vse predstavitve skupaj so skušale ustvariti mozaik dogajanja na področju oblikovanja v zadnjih dveh letih.

Namen razstave Ekorešitve 2 je bil ponuditi inovativne in trajnostne interpretacije, in to s predmeti, ki jih v resnici serijsko (ali maloserijsko ali vsaj po naročilu) izdelujejo. Oblikovalske razstave so namreč pogosto polne prototipov ali celo idejnih načrtov, ki so sijajni, pa vendar jih nikoli ne vključijo v proces industrijske proizvodnje. S tem seveda vršijo svoje poslanstvo samo na pol – opozarjajo na mogoče rešitve in možnosti, ki jih ponuja oblikovalčeva kreativnost in s tem ustvarjajo radovednost in celo željo, ki pa je kupci ne morejo zadovoljiti, saj predmeti ne obstajajo.

Razstavljeni predmeti združujejo različne, celo med seboj nasprotno elemente: kulturno dimenzijo in materiale, ročno delo in visoko tehnologijo, strast in harmonijo, tradicijo in inovativnost, ustvarjalnost in poznavanje proizvodnih procesov, pa tudi staro nasprotje, ki zaznamuje začetke sodobnega oblikovanja, namreč estetiko in funkcijo.

Med razstavljenimi predmeti je bila vrsta zanimivih rešitev, tako objektov za mestno pohištvo kot za opremo interierjev. Na ogled pa so bili tudi arhetipski predmeti, tisti, ki jih že stoletja uporabljamo v vsakdanjem življenju in ki so že od nekdaj izziv za oblikovalce. Med njimi so bili na primer stoli in klop iz linije Volo Corten, ki jo je oblikoval Alessandro Lenardo za podjetje Metalco. Gre za preprosto silhueto iz po dveh sestavljenih plošč iz upognjenega lesa z jeklenimi naslonjali za roke, ki rabijo tudi za povezavo posameznih delov stola. Glede na širino plošč, ki je različna, je objekt izdelan tudi kot klop.

Podobni predmeti, ki so že stoletja deli stanovanjske in mestne opreme, so svetila. S tem izzivom se je spoprijel znani italijanski arhitekt in dobitnik Pritzkerjeve nagrade, Renzo Piano. Tudi njegove ulične svetilke izhajajo iz organskih struktur, saj se iz preprostih paličastih nosilcev širijo kot listi rastline. Gre za enega najbolj učinkovitih sistemov osvetljevanja, saj LED sijalke vodi poseben inteligenten sistem, ki upravlja z vsakim svetilom posebej. S tem omogoča velike prihranke električne energije. Mestno pohištvo je zastopala tudi pokrita struktura, ki je lahko (avtobusna) postaja, polnilnica za električne avtomobile, prodajno mesto za vozovnice in parkirnine, svetilka ali preprosto kar zaščita pred padavinami: Lotus v obliki velikega zelenega lista oblikovalca Giancarla Zema za LumineXence. Struktura je opremljena s fotovoltaičnimi celicami in z LED razsvetljavo. S svojo organsko obliko je idealna za opremo parkov in parkirišč. Veliki listi so sestavljivi, struktura ima lahko od enega do štirih listov. Zanimivo oblikovan radiator, ki je bolj skulptura kot grelno telo v interierju, je delo oblikovalcev Stefana Ragainija in Giorgia Di Tullia. V bistvu gre za *ready-made*, za velik svitek iz upogljive pletene cevi za prho. Naviti se ga da v različno široke spirale. Oba konca cevi sta uvita v priključni in odvodni ventil. Ogledali smo si lahko še vrsto drugih dosežkov italijanskega oblikovanja, tudi tistih, ki jih od nekdaj povezujemo z njim, namreč motor in avtomobil. Obiskovalca so pritegnili na prvi pogled znani, a na nov način interpretirani predmeti iz vsakdanjega življenja. Gotovo so nekaterim med njimi izvalili kakšen vzdih začudenja ali kakšno željo po posedovanju inovativne rešitve. Organizatorji pa so z razstavo gotovo dosegli svoj namen, to je promocijo italijanskega sodobnega industrijskega oblikovanja.

Vir

CAPASSO, Angelo idr.: *EcoSoluzioni 2*. Rim: Palombi Editori, 2012 (razstavni katalog).

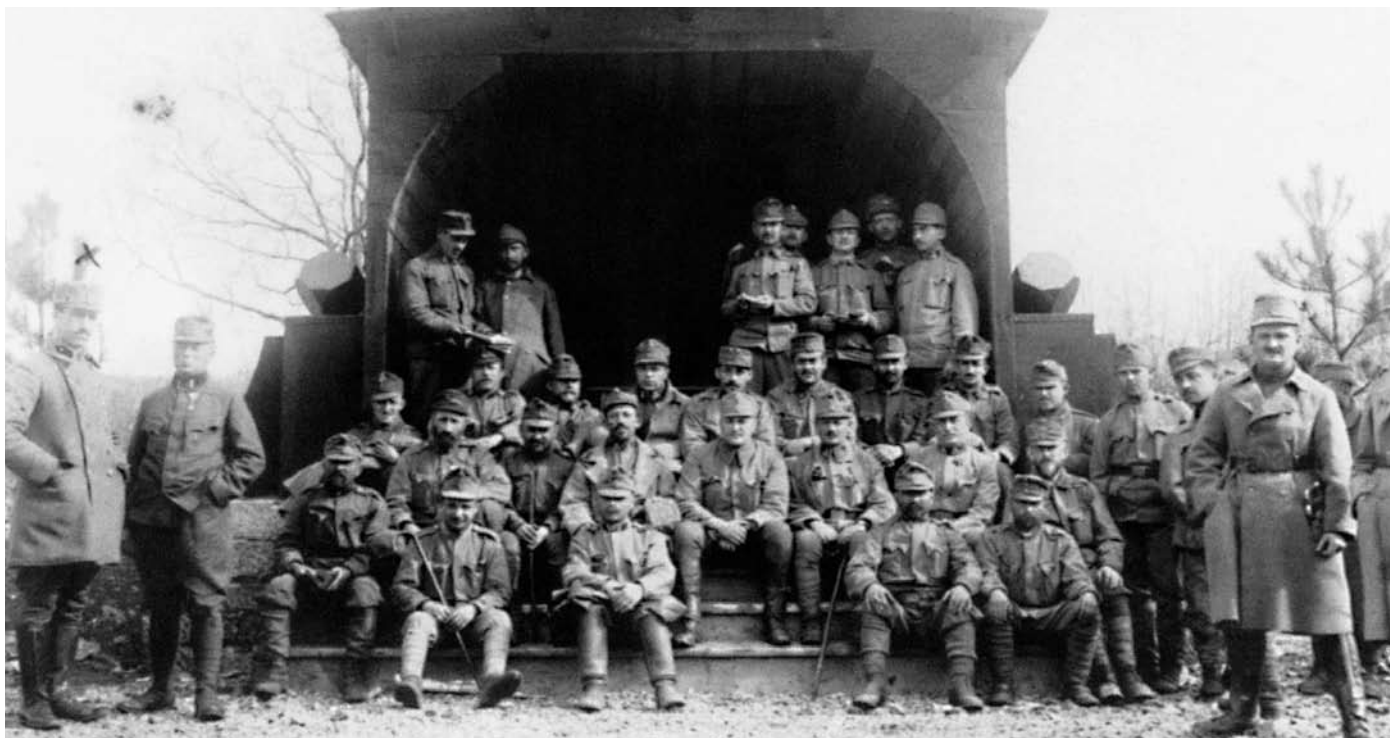
JUDOVSKI VOJAKI AVSTRO-OGRSKE NA SOŠKI FRONTI Gledališka in koncertna dvorana Lendava, 25. januar–28. februar 2013

Leta 2014 se bomo spominjali stoletnice začetka prve svetovne vojne. Že po dvajsetih letih ji je sledila druga svetovna vojna, zato prva ni obdelana v tolikšni meri, kot bi to bilo pomembno in nujno. Ker so na prehodu iz 19. v 20. stoletje v Prekmurju živeli tudi številni Judi, so tudi ti morali v vojno: nekateri med njimi so postali tudi častniki. Podatki o njih še niso dokončni in so tudi nezanesljivi, zato ne vemo, koliko je bilo med njimi žrtev oziroma koliko jih je padlo.

Od novembra 2011 je v Sloveniji na ogled zanimiva potujoča razstava z naslovom Oprostite mi, oprostite mi, o vi mrtvi! s podnaslovom Judovski vojaki Avstro-Ogrske vojske na soški fronti. Vsebinska razstava je tako v besedi kot sliki zelo nazorno prikazana na petnajstih panojih. Sprehodimo se po omenjeni razstavi!

Prva dva panoja prikličeta v spomin prvo svetovno vojno in boje na soški fronti. Izvemo, da je prva svetovna vojna v spopad vpleta kar 36 držav. Krvavi boji ob Soči (1915–1917) so tako nosili večnacionalni, pa tudi večverski pečat. Med številnimi vojaki avstro-ogrske in italijanske armade so bili tudi Judje. V tej vojni so prav tako sodelovali judovski častniki, kar pa, če se spomnimo na afero Dreyfus, ni bilo samoumevno. Toda cesar Franc Jožef I. je imel Jude za najbolj lojalne podanike, sami avstro-ogrski Judje pa so o cesarju večkrat izjavili, da je »trdnjava tolerance«. Do začetka prve svetovne vojne sta v avstro-ogrski vojski le dva Juda dosegla generalski čin, med vojno pa so postali generali še trije judovski častniki; med njimi se je na soški fronti izkazal generalmajor Maximilian Maendl von Bughardt (1860–1929).

* Mag. Franc Kuzmič, univ. dipl. teol. in pedagog., magister cerkvene zgodovine, muzejski svetovalec, Pomurski muzej Murska Sobota. 9000 Murska Sobota, Trubarjev dvorec 4, E-naslov: franc.kuzmic@quest.arnes.si

Judovski vojaki pred leseno sinagogo na doberdobski planoti, leta 1915.

Foto: avtor, kraj in datum posnetka neznani (vir: Društvo Soška fronta Nova Gorica)

Tretji pano prikazuje judovske skupnosti v habsburški monarhiji. Na njem lahko vidimo, da je, razpršenih po različnih deželah in mestih, v Avstro-Ogrski pred prvo svetovno vojno živel okoli 1,5 milijona Judov (4,6 odstotka prebivalstva). Leta 1911 je bilo med aktivnimi častniki (skupne) avstro-ogrske vojske le 109 Judov, kar je predstavljalo 0,6 odstotka vsega oficirskega zbora. Nekoliko več jih je bilo med rezervnimi oficirji, sorazmerno največ pa med vojaškimi zdravniki in v vojaških administrativnih službah. Višji odstotek judovskih oficirjev je služil v ogrskem Honvedu. Najmanj jih je bilo v konjenici. Po dosedanjih ocenah se je v cesarsko-kraljevi vojski v letih 1914–1918 borilo okrog 300.000 judovskih vojakov. Več judovskih vojakov, okrog pol milijona, je vpoklicala le ruska carska vojska. Zaradi velikih izgub med častniki v prvem letu vojne se je zelo povečalo število judovskih častnikov, ker so se vključili iz rezerve, v kateri je bila nadpovprečna judovska prisotnost predvsem odraz višje izobrazbe. Izobraženci so namreč v avstro-ogrski vojski lahko služili kot rezervni častniki.

Četrti pano govori o judovskih vojaki na bojišču. Večje ali manjše število judovskih vojakov je bilo v večini polkov avstro-ogrske vojske, ki so se borili na soški fronti, največ v enotah, ki so prihajale iz osrednjega in severovzhodnega dela monarhije. Naslednji pano nas seznaja z duhovno oskrbo vojakov. Tako je leta 1918 v avstro-ogrski vojski služilo kar 76 vojaških rabinov. Poleg drugega je njihova obveznost vključevala tudi cenzuriranje v hebrejščini napisanih pisem s fronte. Na to temo se navezuje še naslednja panoja, ki prikazujeta tako sinagoge na fronti kot v zaledju soške fronte, med njimi zasilno mariborsko sinagogo iz leta 1917. Improvizirana sinagoga je bila tudi v Novem mestu. Naslednji trije panoji prikazujejo samo judovskim borcem namenjene spominske značke, odnos do Judov v zaledju in judo-

vskima vojakoma – junakoma Kornelu Abelu in Gustavu Sonnewendu. Na zadnjih petih panojih si obiskovalci lahko ogledajo vojaška pokopališča s pokopanimi judovskimi vojaki in navodila soške armade za pokop padlih judovskih vojakov. Poveljstvo 5. armade ob Soči je namreč leta 1915 izdalo poseben pravilnik za pokop padlih vojakov, med katerimi so bila tudi pravila za padle judovske vojake. Vojaški judovski grobovi so morali biti urejeni enotno. Judovski nagrobnik iz kamna naj bi nadomestila okrog 20 cm široka in 70 cm visoka, zgoraj zaobljena lesena tabla. Na njenem zgornjem delu je morala biti Davidova zvezda, spodaj pa v dveh razdelkih z rimskimi številkami zapisano deset števil, ki označujejo deset božjih zapovedi (I–V in VI–X). Na nagrobniku je moral biti tudi napis z imenom, s činom, pripadnostjo vojaški enoti in z datumom smrti. Na dnu je bil dodan napis »naj počiva v miru« ali pa ustrezen izrek v hebrejski pisavi. Po vojaških statistikah in ocenah naj bi med prvo svetovno vojno padlo okrog 40.000 judovskih vojakov, od tega okoli tisoč častnikov. Koliko jih je umrlo na soški fronti, lahko za zdaj le ugibamo.

Pričujoča razstava je poskus predstavitve judovskih vojakov avstro-ogrske vojske, ki so se med prvo svetovno vojno borili na slovenskih tleh. Avtorja razstave sta mag. Renato Podbersič iz Študijskega centra za narodno spravo in dr. Petra Svoljšak iz Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU; ob razstavi je izšla tudi zloženska.

Kot sem avtor pričujočega prispevka povedal že na odprtju v Lendavi, želi razstava obuditi spomin in biti obenem opomin sedanjim in prihodnjim generacijam, da se kaj takega ne bi nikoli več zgodilo ali ponovilo.